

A Hadtörténelem Tanszék története és tanszékvezetői 1945 és 1992 között

dr. Szabó Miklós ny. altábornagy

A II. világháborút követő közel háromnegyed évszázad alatt a különböző pártok irányította katonai felső vezetés eltérő módon, gyakran az előzőekkel ellentmondásban tulajdonított kiemelt fontosságot, vagy éppen értékelte le a hadtörténelem/hadművészet története oktatásának jelentőségét a katonai felsőoktatásban.

Így pl. a háború után elsőként beindított felsőfokú katonai tanintézetben, a Honvéd Hadikadémián, 1947–1948-ban Sólyom László vezérőrnagy, katonai csoportfőnök (vezérkari főnök) – egyben akadémiaparancsnok – oktatta a hadászatot és hadtörténelmet. E tanintézet felszámolását követően, a helyébe lépő Magasabb Parancsnoki Tanfolyamon, majd a Honvéd Akadémián is létrehoztak *Hadtörténelmi tanszék*et, amit 1951-ig Zsilinszky Sándor alezredes vezetett.

A tanári pótlékok megállapítása során 1950 februárjában Somogyi Imre vezérőrnagy, pénzügyi csoportfőnök megpróbálta „súlyozni” Magasabb Parancsnoki Tanfolyamon a tantárgyakat, megkülönböztetve fő- és melléktantárgyakat. Ennek eredményeként – többek között – főtantárgynak minősült a hadtörténelem is. Viszont, hamarosan ellent mondott ennek a Törzstiszti Tanfolyam parancsnokának az az 1950. októberi döntése, hogy a tanórák hosszának 50-ről 7x60 percesre emelése következtében kialakult 216 tanórahiányt néhány tantárgy – köztük a hadtörténelem – törlésével oldják meg.

Ezzel szöges ellentétben, Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszter 1951. április 28-án a 0973/HVKF. – 1951. számon kiadta a Honvéd Akadémia 1951/52. kiképzési évi feladataira vonatkozó rendeletét, amelyben elrendelte, hogy az *általános műveltség fejlesztése* érdekében a hallgatók szerezzenek a beosztásuknak megfelelő, főleg magyar, mennyiségnyi, *hadtörténelmi*, fizikai, földrajzi és katonaföldrajzi ismereteket. Ugyancsak a tantárgy tekintélyének fokozását célozta a Honvéd Akadémia vezetésének az az 1952. eleji felterjesztése, miszerint a II. évesek tegyenek szigorlatot hadtörténelemből.

A hadtörténelem oktatása színvonalának emelése érdekében 1952. szeptemberben az akadémia parancsnoka azzal a kéréssel fordul Molnár Erik miniszterhez, az MTA Történelemtudományi Intézet igazgatójához, hogy a munkatársai bírálják el a következő évi tanszéki előadásokat (A magyar hadtörténelmet a honfoglalástól 1919-vel bezárólag, valamint az I. és II. világháború, továbbá a Nagy Honvédő Háború története 60 órában.) Emellett, a hadtörténelem előadói számára szervezendő módszertani foglalkozásokhoz kért előadókat 10 órában a nagy francia forradalom és Napóleon; Európa Napóleon leverésétől a német és olasz egységig; a párizsi kommün; az I. és II. világháború kérdéskörökben. További 30 órában kért felkészítést a magyar őstörténet, a honfoglalás és a kalandozások; az Árpádok kora; az Anjouk kora és az erdélyi parasztfelkelés; Hunyadi János és Mátyás; a Dózsa-parasztfelkelés és következményei; a magyar nép török- és Habsburg-ellenes harcai Mohácstól Rákócziig; a Rákóczi-szabadságharc; az 1848-49-es szabadságharc; Magyarország 1849 és 1914 között; a Horthy-fasizmus tárgykörökben.

Mivel a honvédelmi miniszter még 1952-ben, a 060. sz. parancsában élesen bírálta a Magyar Néphadsereg kiképzésének fogyatékoságait, a Honvéd Akadémia parancsnoka az 1953. évi 02. sz. parancsában intézkedett a tanszékek felé a problémák kiküszöbölésére. A

Hadtörténelem tanszék azt a feladatot kapta, miszerint fordítson nagyobb gondot arra, hogy mind a hallgatók, mind a tanári kar behatóan megismerje a Nagy Honvédő Háború gazdag tapasztalatait.

1953 júniusában a tanszék tagjai – a Hadtörténeti Levéltárral együttműködésben – megkezdték a hadtörténelem tankönyv tervezetének kidolgozását.

A Honvéd Akadémia parancsnoksága 1953. augusztus 5-én egy 17 oldalas javaslattal élt a tanintézet 1953/54. és 1954/55. tanévével összefüggésben a vezérkar főnökéhez. Ebben, a célkitűzések között szerepelt – egyebek mellett – a sztálini hadtudomány elsajátítása; a *magyar hadtörténelem* haladó hagyományainak feltárása és feldolgozása; a *magyar katonai pedagógiai* tankönyv megszerkesztése, a katonai pedagógiai tudományág művelése és továbbfejlesztése, valamint a II. világháború tapasztalatainak gyűjtése és felhasználása az oktatásban, továbbá az egységes, helyes és *magyaros katonai nyelvezet* megteremtése a katonai terminológiai szótár elkészítése útján.

Az akadémia parancsnoka külön (7.) fejezetben foglalkozott a hadtörténelmi tanszék (Az iratokban hol Hadtörténelem, hol Hadtörténelmi tanszék megnevezés szerepel) megerősítése kérdésével. Mivel a Honvéd Akadémián 1953. április 14–15-én tartott miniszteri szemle értékelésekor a honvédelmi miniszter arra utasította a tanintézet vezetését, hogy a korábbiaknál sokkal nagyobb figyelmet fordítson a hadtörténelem oktatására, ennek szellemében hadtörténelem tankönyvet és vázlatgyűjteményt kell írni, amihez már az 1953/54. tanévben három, az 1954/55-ben pedig további két fővel szükséges megemelni a jelenlegi négyfős hadtörténelem-tanári létszámot.

Ez a felvetés rövidesen meghozta a gyümölcsét, mivel a Honvéd Akadémia 1954. április 1. és szeptember 30-a közötti helyzetéről szóló jelentés szerint a Hadtörténelem tanszék elkészítette a jegyzeteket, ezzel megteremtette az egységes hadtörténelem oktatásának lehetőségét. Sőt, nagy fegyvertényként megjelent a közreműködésével egy vastkos és jól hasznosítható tankönyv is. (Jegyzet a Honvéd Akadémia számára I-III. Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp. 1954.) Ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy a hadtörténelem-vizsgák az ezt követő években a 4.3–4.4 körüli eredményeket hozták.

Az 1955. március 15-e óta Zrínyi Miklós Katonai Akadémiaként működő tanintézet életében a következő nagy fordulatot az 1957. március második felében kiadott új állománytábla hozta. E szerint három történelem tanszék működött a Társadalomtudományi tagozat keretében: az Egyetemes történelmi, illetve a Magyar történelmi tanszékek, valamint a Hadművészet története tanszék.

A vezérkari főnök által kijelölt bizottság 1957. március 29–30-án szemlélte meg az akadémiát, hogy tanulmányilag, elhelyezésileg és anyagilag valóban felkészült-e a „csonka tanulmányi év” beindítására. Ennek eredményét a Tóth Lajos ezredes, hadművelési csoportfőnök által április 2-án aláírt jelentés rögzítette. Ebből tudható – egyebek között –, hogy a vezetői beosztások feltöltése – az akadémiaparancsnok tanulmányi helyettese, valamint a Hadtörténelem tanszékvezető kivételével – megtörtént. Az utóbbi ellátására az Egyetemes történelmi tanszék vezetőjét, Nagy Gábor alezredest javasolták.

Az akadémia márciusi szervezete kéréséletűnek bizonyult, mivel az 1957. október 10-én jóváhagyott új állománytáblája megszüntette az alig néhány hónapja felállított tagozatokat, így a tanszékek – köztük az akadémiaparancsnok tanulmányi és általános helyettesének alárendeltségébe tartozó Hadművészet története tanszék – ismét önállóak lettek. Az egy évvel későbbi állománytábla ezt úgy módosította, hogy az akadémiaparancsnok hadművelési-harcászati és tudományos helyettese által vezetett „Hadművelési-harcászati tanszék” konglomerátumába került a Hadművészet története tanszék is, míg a „Társadalomtudományi tanszékek” vezetője alárendeltségébe került a Történelem tanszék.

Az 1958. december 30-án jóváhagyott 1958/59. évi tudományos kutató munkaterv, melyben – sok más mellett – olyan témák szerepeltek, mint „Egyetemes történelem az őskortól 1815-ig”; „Magyar történelem 1711-ig”; „A katonai ellátószolgálat története a legrégebbi időszaktól a feudalizmus koráig”; „Hogyan hatott a haditechnika a hadművészet fejlődésére a II. világháború után?”; „A török hadviselés hatása a magyar hadművészetre a XIV–XVI. században”; „Páncélosok a II. világháborúban” stb.

A ZMKA parancsnokának 1959. november 18-án kelt 0100. számú parancsa foglalkozott az 1958/59. év értékelésével, valamint az 1959/60. kiképzési év feladataival. Az 1959/60. kiképzési évvel összefüggésben – sok más mellett – megparancsolta, hogy a hadművészet története oktatásában a fő figyelmet a hadműveleti-harcászati kérdések tanulságainak feldolgozására kell koncentrálni. A tanszék oktatói a kiképzési év végére ismerjék meg a korszerű összefegyvernemi harc-hadművelet alapvető kérdéseit.

Az akadémia-parancsnokság 1961. május 3-án, 0702/61. számon adta ki „Tervezet” formában az „IRÁNYELVEK a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia oktatási rendszerének korszerűsítésére.” c., 13 oldalas anyagot. Ebben azt is rögzítették, hogy az általános jellegű és a szaktárgyak oktatását fokozottabban összhangba kell hozni a hadműveleti-harcászati kiképzéssel. A hadművészet története oktatásában megszüntetendő az eseményszerű oktatás és alapvetően a II. világháborúval – ezen belül is a Nagy Honvédő Háborúval –, s az azt követő időszak hadművészeti fejlődésére kell koncentrálni.

A tanszéki munka bizonyos elismeréseként könyvelhető el, hogy dr. Nagy Gábor ezredest, a Hadművészet története tanszék vezetőjét, a honvédelmi miniszter a március 31-én kelt 0194. számú parancsával kinevezte a politikai főcsoportfőnök általános helyettesévé.

A 040. számú parancsában az 1969–1970. tanulmányi évet értékelő akadémia-parancsnok szerint a hadművészet történetének oktatása kellően segítette a képzés alapcéljainak elérését és a történelem-szemlélet fejlesztését. Ugyanitt megszabta az 1970–1971. tanulmányi év fő feladatait is, köztük azt, hogy a hadművészet történetén belül emeljék a II. világháború utáni időszak hadművészet-történeti kérdései oktatásának színvonalát.

Ezt követte 1971-ben egy merőben új szemléletű munka dr. Szabó László alezredes tollából: „A hadművészet története” c. tankönyv I. kötete, amely az egyetemes és magyar hadművészet fejlődését vázolta fel az ókortól a Magyar Tanácsköztársaságig. (A munka minőségére és a „kor” szellemére jellemző, hogy amikor a washingtoni Kongresszusi Könyvtár hivatalos levélben kérte egy példányának megküldését, az akadémia vezetése ezt válasz nélkül megtagadta – Sz. M.)

Az akadémia parancsnoka 1972. január 17-én adta ki a 03. számú parancsát az 1972. évi tanulmányi tervezőmunka végrehajtására. Ebben rögzítették, hogy a hadtudományi képzésben a Hadművészet története tantárgyra fordítható idő a Légvédelmi ágazat fegyvernemi osztályaiban 50-ről 112 órában egységesült, egyedül a honi légvédelmi politikai munkások esetében történt éppen fordítva: 112 órától 50-re csökkent. Ezt követően – egyebek mellett – elrendelték, hogy az általános rendeltetésű (a Katonai vezetési; a Katonai rendszerelmélet; a Hadművészet története; az Idegen nyelvek, továbbá a Testnevelési) tanszékek alakítsák ki a haderőnemek részére szükséges és alapjaiban egységes, ugyanakkor fegyvernemenként (szakcsoportonként, szolgálatokként) differenciált tematikákat.

A fent említett 040. sz. parancsban foglaltaknak meg felelően, 1973-ban került a hallgatók kezébe a tanszék főtanára: Váradi György alezredes által megírt „A hadművészet fejlődése a második világháború után (1946–1953)” c. tansegédletet, amiért az akadémia parancsnoka 1200 Ft honoráriumban részesítette.

Az akadémia parancsnoka az 1974. július 31-én kelt 074. számú parancsában értékelte az 1972–1974. tanulmányi években végzett munkát. Ebben úgy ítélte meg, hogy a hadművészet történetének oktatása is még mindig leíró jellegű, nem igazodik kellően a harcászati-

hadművelési oktatás igényeihez. Ezért feladatul szabta, hogy a jövőben a Hadművészet története tanszék erősítse a hadművelési nézetek fejlődésének feltárását és megértését.

Ezekben az években – majd folyamatosan – a Hadművészet története tanszéken „törvényy” vált, hogy az akadémiai végzettséggel a tanszékre került új tanároknak – a tanszéki felkészítést követően – el kellett végezniük az ELTE BTK 3 éves történelem kiegészítő szakát. De az idősebbek példamutatása sem maradt el: 1975-ben – a 30. évforduló jegyében – jelent meg dr. Ölvedi Ignác ezredes, valamint dr. Száva Péter és Váradi György alezredes közreműködésével a rendkívül reprezentatív „Magyarország felszabadítása” c. tanulmánykötet.

Az akadémia parancsnoka a január 24-én kelt 010. számú parancsában intézkedett az 1975. évi tanulmányi tervezőmunka végrehajtására. Ebben bizonyos mértékben „leértékelődött” a tantárgy, mivel a hadművészet története a politikai munkásoknál 50 órára – mintegy 58%-kal!!! – csökkent és eltörölték a vizsgakötelességet, míg, a parancsnokiaknál és a politikai munkásoknál a 112–112 órát elosztották a 3 tanévre, amit az előbbieknél „Beszámoló”-val, míg a az utóbbiaknál „Kollokvium”-mal zártak.

A szeptember 30-i akadémia-parancsában értékelték az 1974–1976. tanulmányi években végzett munkát, illetve szabták meg az 1976–1977. évi feladatokat. Ebben az akadémia parancsnoka rögzítette, hogy a hadművészet története oktatásában erősödött annak a hadtudományi képzést hatékonyabban szolgáló jellege, tovább csökkent hadtörténeti leíró tartalma. Ezt követően az 1976–1977. évi feladatokat szabta meg, ahol elrendelte, hogy a hadművészet története oktatásában – a szerzett tapasztalatok alapján – mindenhol térjenek át az új tematika szerinti oktatásra, miáltal fokozottan segítsék elő a hadművészet története kérdéseinek a harcászati történő felhasználását.

1978. november 7-ére megnyílt az akadémia átépített múzeuma. Az akadémia parancsnoka intézkedett arra, hogy annak működtetését és folyamatos továbbfejlesztését a társadalomtudományi helyettes irányítsa. A múzeum vezetésével dr. Ölvedi Ignác nyugállományú ezredes, a Hadművészet története tanszék korábbi vezetőjét bízta meg. Elrendelte, hogy a múzeumot december 20-áig a személyi állománynak szervezeten és csoportosan be kell mutatni.

„A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia oktató-nevelő munkájában alkalmazott tananyag kidolgozása, elbírálása, jóváhagyása, valamint a kidolgozók elismerése egységes rendjének megteremtése érdekében” címmel megjelent, az akadémia tananyagbázisára vonatkozó 25 oldalas intézkedés III. fejezete az akadémiai oktató-nevelő munkában alkalmazandó tananyagbázis leírását adja, ahol külön-külön részletezték a társadalomtudományi tantárgyak oktatásához – ezen belül megkülönböztetve a politikai munkás, illetve a parancsnoki tagozat, valamint a politikai munkás átképző tanfolyam hallgatói számára –, továbbá a hadtudományi tantárgyak oktatásához biztosítandó tananyagbázist. Ez utóbbin belül is külön-külön kategóriát képezett a hadművészet története.

Az új tanévvel változás következett be az akadémia vezetésében is: a honvédelmi miniszter július 5-én kelt 02075. számú parancsával, 1984. szeptember 1-jei dr. Szabó Miklós alezredes, a Hadművészet története tanszék vezetőjét nevezte ki a ZMKA PK társadalomtudományi helyettesévé és egyidejűleg előléptette ezredessé.

Az akadémia nagy megmérettetésére került sor 1985. nyár folyamán, a – fennállása óta először – végrehajtott miniszteri szemlével, ahol „Jó” értékelésű lett – mások mellett – a Hadművészet története tanszék.

A rendszerváltást követően az akadémia társadalomtudományi tanszékei részére hatalmas izgalommal, majd meglepődöttséggel járó legjelentősebb procedúra zajlott le 1992 tavaszán, amikor felmérték a társadalomtudományi képzést és a társadalomtudományi tanszékek helyzetét. Olyan meghatározó személyiségek adtak szakvéleményt, mint dr. Rázsó Gyula a

Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója (Hadtörténelem tanszék); Papp Zsolt, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem filozófia tanszékvezetője (Filozófia tanszék); dr. Koppányi Mihály tanszékvezető egyetemi tanár (a Közgazdaság tanszékről); dr. Zrinszky László egyetemi tanár (a Pszichológia és pedagógia tanszékről); dr. Bihari Mihály az ELTE ÁJK politológia tanszékvezetője (Politikaelméleti tanszék) és dr. Ferge Zsuzsa tanszékvezető egyetemi tanár (Szociológia tanszék). A bizottság szerint „A ZMKA társadalomtudományi képzése követelményei reálisak, összhangban vannak a rendelkezésre álló órakeretekkel, a képzési célokkal. A képzés átalakult. A külső szakértők megállapítása szerint *tartalmában, struktúrájában értékálló, korszerű, tudományos igényű, nem marad el a polgári tanintézetek tananyagától.* (Kiemelés tőlem – Sz. M.) A társadalomtudományi tanszékek oktatói állománya jelentős része megfelel – az elmúlt időszak letisztulási folyamata eredményeként – az egyetemi oktatói követelményeknek. Kisebb részüknél folyamatban van a szakirányú egyetemi végzettség megszerzése. A vizsgálat lezárása megteremti az alapot az állománytábla szerinti beosztásukba történő kinevezésüknek, illetve megbízásuknak, valamint a feltöltetlen helyekre a pályázatok kiírásának.”

Közben a Honvédségi Közlöny 9/1992. 06. 15. száma közreadta a ZMKA parancsnokának pályázati felhívását parancsnokhelyettesi és tanszékvezetői – köztük a Hadtörténelem tanszék – beosztások betöltésére.

Tanszékvezetők:

1950–1951	Zsilinszky Sándor alezredes
?	
1957–1972	Dr. Nagy Gábor ezredes
1972–1977	Dr. Ölvedi Ignác ezredes
1977–1981	Dr. Száva Péter ezredes
1981–1984	Dr. Szabó Miklós alezredes
1984–1996	Dr. Füzi Imre ezredes
1996–2004	Dr. Szántó Mihály ezredes
2004–2018	Dr. Csikány Tamás ezredes
2018–	Dr. Boda Mihály docens